

I passem al paràgraf de cloenda. Es fa difícil de comprendre que *La llengua de la plaça* —una obra que, entre d'altres mèrits, conté una bona mostra de les pàgines més lúcides publicades darrerament en català sobre els mèdia— tinga com a autor un proscrit de À Punt. Per la meua banda, no puc estar-me de manifestar la perplexitat, potser àmpliament compartida, que ens provoca el fet de veure marginat del nou projecte televisiu valencià un dels treballadors més qualificats que va tenir RTVV, i també un dels més insubornables. ◀

Francesc Pérez Moragón

LA PRIMERA DICTADURA ESPANYOLA DEL SEGLE XX: UN ASSAIG GENERAL

Catalunya sota la dictadura

Artur Perucho

Introducció i edició de Josep Palomero

223 pp., 2018, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Aviat farà cent anys que el general Miguel Primo de Rivera, capità general de la demarcació militar de Catalunya, feu un colp d'estat i, amb l'aquiescència i la complicitat d'Alfons XIII i de diversos sectors socials, començà a governar la monarquia espanyola en un règim d'excepció, que es pot denominar la Primera Dictadura espanyola del segle XX, que només durà uns set anys, a través primer de l'anomenat Directori militar (1923-1925) i, a continuació, del Directori civil (1925-1930). El 1930, el monarca i els caps de l'exèrcit, companys seus, retiraren la confiança a Primo, que se n'anà a París, on morí. S'iniciaren algunes provatures per establir un pont governamental que recuperés el règim constitucional vulnerat, amb la participació entre altres forces de la Lliga, però fou endebades. Entre la destitució de Primo i les eleccions municipals del 14 d'abril de 1931, que donaren pas a la Segona República, passaren només uns pocs mesos. Set anys i escaig acabaren amb el règim monàrquic restaurat a Sagunt el 1875. Entre la destitució de Primo i la rebel·lió del 17 de juliol de 1936 que un altre general, Franco, capitalitzà de seguida, gràcies entre altres circumstàncies a unes poques defuncions per accident aeri que sens dubte l'afavoriren, les dels generals Sanjurjo i Mola, no va córrer molt més el calendari. Vingueren els tres anys frenètics de guerra civil —la tercera entre 1833 i 1936— i, com a conseqüència de la derrota republicana de 1939, unes dècades de dictadura estable i unipersonal —la Segona Dictadura—, amablement permesa i estimulada

pel Vaticà i les potències del món capitalista. Les mateixes que van conduir, sense presses, esperant sense enuig la mort de Franco, a una nova restauració monàrquica.

El brutal enfrontament de la guerra d'Espanya, la inacabable durada de la posterior dictadura franquista, han generat i continuaran generant fins no se sap quan una bibliografia molt extensa i diversa quant a l'orientació i la fiabilitat. Ben probablement, això explica que els estudis sobre la dictadura de Primo de Rivera i, en conseqüència, el coneixement que el gran públic en té, siguin molt secundaris. I, tanmateix, es pot pensar que la Primera Dictadura va ser un factor decisiu perquè la Segona pogués aparèixer, i perquè pogués mostrar després una resistència tan llarga i eficaç, al costat de la qual l'experiment de Primo, en 1923, pot semblar un foc de borumballa.

Potser un dels documents gràfics més eficaços per entendre com funcionava la monarquia espanyola en aquella dècada de 1920, i fins a quin punt estava esgotada quan el decenni arribava a la fi, el constitueixen unes imatges filmades al febrer de 1929, amb motiu de l'enterrament de la reina Maria Cristina d'Habsburg-Lorena, filla d'una dinastia bandejada d'Àustria després de la Gran Guerra, segona dona d'Alfons XII i regent durant la minoria d'un fill que va nàixer després que hagués mort el pare. La visió és molt reveladora. La quantitat de xacres físiques que s'endevinen en aquelles corrues d'altíssims oficials d'un exèrcit que havia perdut les darreres colònies americanes i asiàtiques de la monarquia hispànica, i havia suportat derrotes en les que Espanya mantenia encara l'Àfrica septentrional, en aquell acompanyament de membres de la noblesa i polítics —alguns en vacació obligada per la suspensió forçosa de l'activitat parlamentària i de partit—, l'anacronisme de tot plegat, unit a determinats gestos visibles del dictador en un moment del documental cinematogràfic i l'aparició marginal però significativa del seu fill, fundador cinc anys més tard de Falange Española, identifiquen una situació en què es gestaven molts canvis. Tan fort era el xoc entre aquelles imatges i la realitat d'una societat en què diverses forces tractaven de fer triomfar tendències modernitzadores de tota mena. Pot resultar interessant de comparar l'enterrament d'aquella reina d'Espanya (<http://www.rtve.es/alcarta/videos/archivo-historico/entierro-reina-maria-cristina-ano-1929/2917437/>) amb el del emperador Francesc Josep I d'Àustria-Hongria, el 1916, a mitjan guerra mundial: <https://www.youtube.com/watch?v=qPzyJxwcWpE> (consultes fetes el 15 de maig de 2018).

El cop d'estat de 1923, amb les conseqüències immediates, fou objecte d'una àmplia bibliografia, que ha crescut amb els anys. Inicialment, en parlaren sobretot periodistes o polítics, abans que passés a l'òrbita de preocupacions dels historiadors. A aquella primera onada pertanyia el volum que ara comente, i en lloc molt

destacat, malgrat ocupar-se només d'una part dels territoris de la monarquia espanyola i d'una de les reivindicacions culturals de la seua societat, reprimides pel primoriversime.

D'altra banda, aquesta útil i nova edició de *Catalunya sota la dictadura* s'emmarca en els treballs d'investigació realitzats per Josep Palomero durant la redacció de la seua tesi de doctorat sobre la figura i l'obra d'Artur Perucho i Badia (Borriana, 1902-Mèxic DF 1956). L'estudi, que li valgué la màxima qualificació i que conec per generosa comunicació de l'autor mentre hi treballava, cobreix els més diversos angles de la vida i de l'obra de Perucho, un personatge singular enmig d'una època plena d'interès per als historiadors de la política, la cultura i les relacions socials al nostre país. Cal esperar que es publique tan aviat com siga possible. Mentrestant, Palomero ha rescatat de l'oblit la narració, en part autobiogràfica, *Ícar o la impotència*, amb què Perucho es donà a conèixer en les nostres lletres, alhora que amb els seus articles i la seua presència en l'antologia generacional *La poesia valenciana en 1930*, probablement elaborada per Adolf Pizcueta. La Institució Alfons el Magnànim va traure l'any passat al circuit lector aquesta segona edició de la novel·la, dins la «Biblioteca d'Autors Valencians» fundada per Joan Fuster i ara dirigida per Enric Sòria, amb un pròleg aclaridor i ben complet, al mateix temps filològic i històric, a càrrec de Josep Palomero. És una narració que també cal llegir, com un dels primers intents de crear línies de renovació enmig del pobre i esquifit camp literari valencià en català de la primera part del segle XX. Potser en el cas que Francesc Carreres de Calatayud hagués insistit en les provatures apuntades als seus relats coetanis (com ara *El cavaller del dubte*), s'hauria produït un impuls més divers i, per tant, més fort.

Si la primera edició d'*Ícar o la impotència* és de 1929, la de *Catalunya sota la dictadura*, amb el segell de Proa, és del 1930, és a dir, obra d'un autor que encara no havia fet els trenta anys, però que ja havia guanyat les experiències insubstituïbles d'haver viscut a París i a l'Alemanya efervescent de la República de Weimar. Fou a Marburg, on era lector universitari d'espanyol, pel maig de 1930, que signà el segon llibre, que en molt bona mesura —si no en el to, clarament polèmic, sí en el rerefons argumental— s'ajusta a les característiques d'un informe, si fa no fa d'una mena de llibre blanc paragonamental, destinat a fer efecte polític en una Catalunya que havia perdut la Mancomunitat creada per Prat de la Riba i la Lliga i que, probablement mig a les palpentes, es dirigia cap a un sistema d'autogovern més ampli, la Generalitat restaurada per Francesc Macià i Esquerra Republicana un any després que l'obra de Perucho arribés als quioscos de la Rambla, enmig de tota mena de publicacions polítiques. I val a dir que fou molt ben rebut. En el text introductor d'aquesta edició, Josep Palomero recull fragments dels comentaris

periodístics favorables que saludaren el llibre de manera immediata. La referència als llibres blancs de caràcter més o menys oficial no és abusiva en el cas del treball de Perucho, que just en els anys darrers de la Dictadura i en els moments posteriors havia seguit amb regularitat i insistència en les seues col·laboracions de premsa —a *La Publicitat*, *El Pueblo*, *La Rambla*, *Diario de Barcelona*...— l'activitat de la Societat de Nacions i que, col·laborant amb polítics com ara el mallorquí Joan Estelrich —l'esmentada tesi de Palomero sobre l'escriptor borrianenc ho documenta amb rigor i detall: «En qualitat de secretari d'Estelrich va assistir a les sessions del cinqué Congrès de les Minories Nacionals (Ginebra, 26-28 d'agost de 1929) i, com a periodista, formà part de la delegació catalana que assistí al sisé Congrès (Ginebra, 3-6 de setembre de 1930)»— havia participat en activitats relacionades amb el reconeixement dels drets de Catalunya en instàncies d'arbitri i coordinació d'abast internacional.

I encara convé tenir en compte que el *rapport* elaborat pel periodista Perucho és també un text producte del compromís polític i cultural de l'autor enfront dels escandalosos abusos de poder de què informava. En aquell període, com diu Palomero en la tesi de doctorat, l'escriptor, «que ideològicament provenia del republicanisme valencianista, es declarava republicà federal d'esquerres i catalanista convençut».

Per a qui el llegeixa ara, *Catalunya sota la dictadura* és un document d'un passat que en general ha quedat ignorat, cobert per la Segona Dictadura, la de Franco, més brutal, intensa i extensa que la de Primo. I, tanmateix, bona part dels propòsits del règim franquista, mantingut fins a l'extenuació com a apèndix d'un sistema de domini imperialista consolidat després de la Segona Guerra Mundial i, a continuació, amb la guerra freda, ja es trobaven formulats, bé que amb cauteles i dubtes, en el primoriverisme. Primo, admirador també en això de Mussolini i la seua relació amb la monarquia italiana, no pretengué rellevar Alfons XIII. Franco anà més enllà, perquè les circumstàncies i les matances li ho permeteren; s'afanyà a substituir un o altre dels hereus del rei caigut en 1931 i mort a la Roma feixista el 1941 durant tot el temps d'excepcionalitat i despotisme que el cos li permeté. Entre aquells propòsits iniciats per Primo i continuats amb més duresa encara per Franco, hi havia el de resoldre allò que aleshores s'anomenava *la cuestión catalana*, perseguint la llengua i qualsevol forma legal que donés reconeixement a una singularitat històrica i cultural distinta de la castellana.

Entre la clientela dels quioscs i les llibreries, a la Barcelona en què va ser distribuït, degué atraure una curiositat potser relativament important. *Catalunya sota la dictadura* era un llibre catalanista, una crònica dels atemptats contra la llengua

catalana i contra la Mancomunitat de Catalunya, una institució cabdal i modèlica en la reformulació política de la monarquia espanyola a primeries del segle XX. Tanmateix, potser restringia excessivament el recordatori de les persecucions a determinats organismes de gran caràcter simbòlic, com ara el Col·legi d'Advocats de Barcelona —en un episodi més de la persecució lingüística—, o la Universitat Nova, mentre que ignorava altres malifetes antidemocràtiques i antipopulars del règim del general Primo de Rivera. En els onze capítols i el pròleg que constitueixen el llibre, que no deixava de banda els testimonis personals de l'autor, aquest abordava successivament, els següents temes: el cop d'estat, els catalanistes davant la dictadura, la substitució i dissolució de la Mancomunitat, els atacs dictatorials contra l'anomenada Universitat Nova —una mena d'institució politècnica creada i mantinguda per la Mancomunitat, que agrupava setze escoles tècniques—, la persecució contra la llengua catalana —sobretot en l'ensenyament i altres àmbits, com ara la predicació en esglésies catòliques—, l'agressió contra el Col·legi d'Advocats de Barcelona per publicar en català la guia judicial i la llista de membres de l'organisme, la política internacional de la dictadura, la presència de les reivindicacions nacionals catalanes a la Societat de Nacions i als Congressos de Minories Nacionals, el tractament de la qüestió a l'Assemblea Nacional Consultiva, amb què Primo havia substituït les Corts espanyoles, l'ordre públic i els efectes de l'actuació governamental de la Dictadura en l'economia.

Es podria dir en qualsevol cas, per tancar aquesta nota, que *Catalunya sota la dictadura* degué ser un llibre influent, revelador pel fet de reportar una visió panoràmica de tot el període consumat i que, en una mesura considerable, degué ajustar-se a les expectatives de venda o de lectura que en promogueren la redacció i l'edició. Tanmateix, no es pot ignorar que recollia abusos que probablement no havien estat percebuts amb la mateixa intensitat per tota la població del Principat. El títol no era, en conseqüència, del tot exacte. Identificava un llibre que, si més no en aparença, sembla fet *sur demande* per a la major part de l'opinió catalanista, incloent-hi la Lliga —malgrat els al·legats de l'autor contra el darrer president de la Mancomunitat, l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, no deixa de recollir la protesta de Francesc Cambó pel fet d'haver-se-li prohibit fer en català una conferència—, i sobretot per als diversos i contraposats sectors del republicanisme catalanista llavors en plena ecllosió. Ara bé, l'activitat repressiva de Primo de Rivera i els seus a Catalunya no s'havia limitat, ni de bon tros, a l'ús de la llengua catalana o a decapitar la modesta autonomia administrativa de la Mancomunitat. En el seu text, però, el futur estalinista Perucho ignorava completament el fet que, si la ciutadania en conjunt havia patit a Catalunya una retallada de drets per obra de la dictadura militar, la persecució més

cruenta s'havia exercit contra el proletariat i els seus dirigents, especialment contra un organisme tan representatiu com la Confederació Nacional del Treball. És una parcialitat en la visió —una perspectiva, al capdavant, *de classe*— que s'ha d'anotar en una obra plena d'informació encara ben útil i que traspuja una passió política que s'ha transmès en diverses formes a través de les moltes dècades posteriors. ◀

Ernest Garcia

ECONOMIA POLÍTICA AMB MEMÒRIA

Com acabarà el capitalisme? Assaigs sobre un sistema en fallida

Wolfgang Streeck

310 pp., 2017, València, Institució Alfons el Magnànim

Com ja havia fet en altres temps, la Institució Alfons el Magnànim està contribuint a difondre la producció internacional en ciències socials. En aquesta línia, acaba de posar sobre la taula una peça grossa, amb un llibre que recull una selecció d'articles del sociòleg alemany Wolfgang Streeck. Col·laborador habitual de la *New Left Review*, Streeck fa seua una crida que els darrers temps ha circulat àmpliament pels cercles especialitzats: la proclama en favor d'una sociologia pública que Burawoy, durant el seu mandat com a president de l'Associació Internacional de Sociologia, va impulsar activament.

Streeck manté que, per tal d'atendre aquesta missió, la sociologia hauria de tornar a basar-se en l'economia política, seguint les petjades de Marx i de Weber. Al seu parer, la condició perquè la sociologia tinga de nou rellevància pública és que pose de relleu que tots els grans problemes del nostre temps tenen a veure amb els canvis de la relació entre l'economia i la societat. Manté que la sociologia ha perdut pes públic perquè ha concebut una societat «buida d'economia». I atribueix al funcionalisme la responsabilitat per la pèrdua. Concretament a Parsons, qui segons Streeck va deixar l'economia en mans dels economistes. No està massa clar, perquè Parsons va fer també incursions en la sociologia econòmica. Diguem-ne que ho va intentar sense gaire èxit, perquè va ensopegar no sols amb la indiferència de l'ortodòxia, que ja havia encetat el camí del formalisme extrem, sinó també amb la crítica més aviat contundent de teòrics alhora sensibles a les dimensions socials i bons coneixedors de la teoria de sistemes, com ara Kenneth Boulding. Tant se val. En qualsevol cas, no va mancat de raó Streeck quan manté que una teoria de la societat que ignore el subsistema econòmic resulta afeblida d'entrada.